МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра соціальних технологій

Освітня програма 231 «Соціальна робота»
Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

«СТРУКТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ»

Студент _____ Іванчук Сергій Віталійович
(підпис)

Науковий
керівник _____ д.пед.н., проф. Давиденко Г.В.
(підпис)

Рецензент _____
(підпис)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри соціальних технологій
_____ «___» _____2024 р. Костенко Н.І.
(підпис)

Вінниця – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ БІДНОСТІ ЯК СКЛАДНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА 6
1.1. Сутність, характеристика та причини виникнення бідності 6
1.2. Аналіз показників бідності з використанням інтегрованих підходів 14
1.3. Вивчення масштабів бідності та рівня життя серед українського населення 18
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ТА ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ 24
2.1. Аналіз бідності серед українського населення на основі ключових статистичних показників 24
2.2. Структурний аналіз розподілу майна в Україні 28
2.3. Соціально-економічні стратегії вирішення проблеми бідності в сучасній Україні 33
ВИСНОВОК 41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 43

ВСТУП

Бідність є однією з найважливіших соціально-економічних проблем сучасної України, яка потребує детального вивчення та розуміння для ефективного подолання. У контексті глобалізації та інтеграційних процесів, Україна стикається з численними викликами, які зумовлюють необхідність глибокого аналізу структурних та соціальних аспектів бідності.

Багато науковців досліджували і продовжують досліджувати питання доходів і бідності населення, якості життя, аналізувати вплив різних факторів на зміну їх рівнів. Серед сучасних вітчизняних науковців виділяються праці В. Антонюк, Н. Борецької, Н. Бородчук, О. Грішнової, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, О. Новікової, М. Семикіної, Л. Черенько та інших. Їх дослідження закладають основу для подальшого аналізу та розробки ефективних стратегій боротьби з бідністю.

У даній дипломній роботі буде досліджено сутність, характеристику та причини виникнення бідності, розглядаючи основні концепції цього явища, його форми та типи, а також чинники, що сприяють його поширенню в Україні. Також буде проведено аналіз показників бідності з використанням інтегрованих підходів, які дозволять комплексно оцінити рівень та глибину бідності за допомогою різних методологічних підходів та статистичних даних. Вивчення масштабів бідності та рівня життя серед українського населення є важливим аспектом роботи, що допоможе виявити реальні умови життя різних соціальних груп.

Крім того, аналіз бідності буде здійснюватися на основі ключових статистичних показників, що дозволить чіткіше окреслити основні тенденції та динаміку змін. Особлива увага приділятиметься структурному аналізу розподілу майна в Україні, що допоможе зрозуміти, як нерівномірність у розподілі ресурсів впливає на загальний рівень бідності. Завершальним етапом роботи буде вивчення соціально-економічних стратегій вирішення проблеми бідності в

сучасній Україні, де буде розглянуто існуючі підходи та запропоновано рекомендації для їх покращення та адаптації до поточних умов.

Таким чином, дана дипломна робота спрямована на комплексний аналіз бідності в Україні, що включає як кількісні, так і якісні аспекти цього явища, з метою розробки ефективних стратегій для його подолання.

Мета дослідження є комплексний аналіз структурних та соціальних аспектів бідності в Україні з метою визначення ключових причин та чинників цього явища, а також розробка рекомендацій щодо ефективних соціально-економічних стратегій для його подолання.

Завдання дослідження є:

1. Дослідити сутність, характеристику та основні причини виникнення бідності в Україні, аналізуючи наукові підходи та концепції.

2. Провести аналіз показників бідності з використанням інтегрованих методологічних підходів для комплексної оцінки рівня та глибини бідності.

3. Вивчити масштаби бідності та рівень життя серед українського населення, виявивши реальні умови життя різних соціальних груп.

4. Здійснити структурний аналіз розподілу майна в Україні, визначивши вплив нерівномірності в розподілі ресурсів на загальний рівень бідності.

5. Розробити та оцінити соціально-економічні стратегії вирішення проблеми бідності в сучасній Україні, запропонувавши рекомендації для їх покращення та адаптації до поточних умов.

Об’єктом дослідження є бідність як соціально-економічне явище в Україні.

Предметом дослідження є структурні та соціальні аспекти бідності, зокрема, показники бідності, масштаби та рівень життя українського населення, розподіл майна та соціально-економічні стратегії вирішення проблеми бідності.

Теоретична частина дослідження: буде проведено огляд основних концепцій бідності та її причин, включаючи роботи провідних українських і зарубіжних вчених. Особлива увага буде приділена вивченню сутності бідності в українському контексті та аналізу факторів, що сприяють її поширенню.

Практична частина дослідження включатиме аналіз статистичних даних про рівень бідності в Україні та розробку стратегій для його подолання. На основі зібраних даних буде проведено оцінку рівня життя населення та структурний аналіз розподілу майна. Завершальним етапом буде розробка рекомендацій щодо соціально-економічних стратегій для зменшення бідності в Україні.

Публікації. Іванчук С., Костенко Н. Вплив безробіття на соціальні взаємини та економічний розвиток. Міжнародна науково-практична конференція реабілітація: фізична, психологічна, соціальна реабілітація: фізична, психологічна, соціальна. 2024. (Подана в друк)

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменувань). Загальний обсяг складає 47 сторінки, з них 41 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ БІДНОСТІ ЯК СКЛАДНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

1.1. Сутність, характеристика та причини виникнення бідності

Термін «бідність» використовується для опису негативних аспектів рівня та якості життя населення. Указом Президента України «Про Стратегію подолання бідності» [30] від 15 серпня 2001 року № 637/2001, бідність визначається як неспроможність забезпечити достатній рівень життя через недостаток матеріальних ресурсів, що є характерним для конкретного суспільства в певний період часу.

Незважаючи на це, на сьогоднішній день відсутній чіткий та усталений понятійний апарат, що стосується бідності, що ілюструється численними науковими публікаціями. Проте, узагальнення таких досліджень дозволяє виділити деякі характеристики бідності:

1. Природне, неодмінне та складне явище.
2. Характеристика стану суспільного розвитку країни.
3. Стан, який межує зі злиднями.
4. Хвороба суспільства.
5. Низькі доходи та матеріальна незабезпеченість.
6. Низька здатність населення задовольняти власні потреби.
7. Нереалізованість людського потенціалу.
8. Неможливість належної участі у суспільних процесах.
9. Відсутність основних параметрів здорового існування.
10. Соціальне вилучення та ізоляція.
11. Залежність від рівня розвитку економіки та механізму перерозподілу фінансових ресурсів між особами.

Бідність є складним соціально-економічним явищем, притаманним усім країнам світу, незалежно від рівня їх економічного розвитку. Існує різноманіття

теорій та класифікацій цього терміну, що свідчить про різноманітність підходів до його визначення та інтерпретації.

У світовій практиці виділяються дві основні концепції бідності: «абсолютна» та «відносна». У першому випадку бідність розглядається як абсолютне явище, що передбачає наявність в суспільстві групи населення, яка не може забезпечити собі основні необхідні матеріальні блага та відповідає мінімальним стандартам існування у даній країні.

Згідно з думкою А. Дж. Зіяєва, абсолютна бідність ґрунтується на визначенні абсолютного мінімуму необхідних потреб, зокрема, мінімального рівня доходів, необхідного для їх задоволення. Це означає, що бідність оцінюється в контексті конкретних матеріальних потреб і можливостей населення забезпечити їх.

Згідно з цим підходом, існують два основних економічних завдання [14, с. 59-62]:

а) Визначення кількісного показника «межі» бідності, що визначає найменший необхідний рівень доходів або ресурсів, який дозволяє задовольнити базові життєві потреби. Це вимагає об’єктивного аналізу життєвих умов та вартості життя в конкретному суспільстві.

б) Розробка системної набору числових показників, що становлять загальну основу для порівняння з «межею» бідності. Ця система повинна включати широкий спектр економічних, соціальних та культурних аспектів, які впливають на життєвий стандарт і якість життя населення. Такий підхід дозволить отримати комплексне уявлення про рівень бідності та його динаміку в часі та просторі.

Такий підхід до розуміння бідності характерний для країн з низьким економічним розвитком та тих, що перебувають у процесі розвитку.

Інший підхід розглядає бідність з урахуванням відповідності середньому рівню добробуту у певному суспільстві. В цьому контексті «відносно бідними» вважаються ті, чий рівень доходу нижчий за прийнятий в даній країні життєвий стандарт у певний час.

«Відносна» бідність спричиняє поляризацію суспільства, оскільки завжди існують як біднiші, так і багатші шари населення. Цей підхід характерний для розвинених країн та тих, що швидко розвиваються.

Економісти визначають «двозначну» економічну природу бідності. З одного боку, у певних умовах бідність може стимулювати саморозвиток та сприяти економічному зростанню. З іншого боку, загострення бідності призводить до поляризації суспільства [4, с. 30].

Дж. А. Зіяєв виділяє ще одну форму бідності - «відносну», де поняття бідності визначається через суб'єктивну думку індивідів.

У своєму дослідженні структури бідності Ю.А. Урсакій пропонує розрізняти три типи бідності: паразитичну, пасивну та активну.

Автор у своєму дослідженні розглядає поняття «паразитичної» бідності як ситуацію, при якій індивід, родина чи група мають дуже низькі доходи, які, зазвичай, є нерегулярними, та в основному надаються їм іншими особами. Це може бути екстремальною формою бідності, де люди використовують чужі ресурси, що створює особливу субкультуру.

У випадку «пасивної» бідності ресурси використовуються обмежено для забезпечення мінімальних потреб. Це може бути пов'язано з об'єктивними обставинами, такими як інвалідність, проживання в економічно депресивних районах або перенесення природних, техногенних або соціальних криз.

«Активна» бідність передбачає використання в основному власних ресурсів, а не чужих. Ця група населення зазвичай діє таким чином, щоб збільшити доступ до обмежених ресурсів. Існує можливість виходу з цього стану бідності, оскільки люди та сім'ї з таким підходом активно прагнуть підвищити свій добробут та якість життя.

Такий підхід до аналізу структури бідності може допомогти більш ефективно вирішувати проблеми низького рівня життя, оскільки враховується не лише сама природа бідності, але й тип взаємозв'язків бідних з суспільством, що виявляються в різних групах.

У всіх випадках бідність створює ускладнення та іноді призводить до розриву соціальних зв'язків. Регулювання цих зв'язків може стати ключовим для подолання бідності. На наш погляд, для більш глибокого розуміння сутності бідності має сенс виділити певні типи бідності (Рис. 1.1.) [28, с. 530].

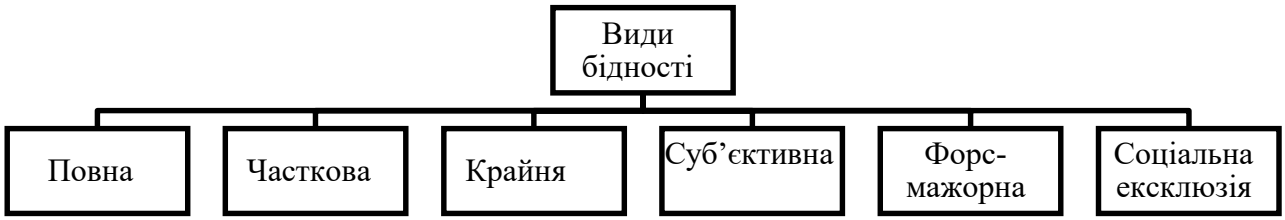

Рис. 1.1. Види бідності

Повна бідність означає відсутність навіть мінімальних життєво необхідних ресурсів, в той час як відносна бідність включає наявність засобів для існування, але у значно меншій кількості, ніж у середньому для даного суспільства. Крайня бідність характеризується наявністю лише обмеженої кількості необхідних для життя ресурсів. Суб'єктивна бідність виявляється в високій поляризації суспільства, тоді як форс-мажорна бідність виникає через об'єктивні причини, такі як військові конфлікти, природні катастрофи, політичні перевороти тощо. Соціальна ексклюзія є важким виявом бідності, з якої практично неможливо вибратися, і вона передбачає повне відсутність участі індивіда в суспільному житті.

Початково в економічній теорії ексклюзію та бідність розглядали як однакові поняття, проте згодом стало очевидним, що саме бідність є основною причиною ексклюзії.

Сучасні європейські дослідники також пов'язують соціальну ексклюзію з бідністю, розглядаючи її як основну причину втрати громадянських прав. Людина, яка постійно змушена боротися за фізичне виживання, майже не має часу або можливості для зацікавленості у громадському, політичному або культурному житті суспільства [48, с. 281].

П. Абрахамсон розглядає концепцію бідності, яка зосереджується на розподілі ресурсів та недостатньому задоволенні потреб, порівняно з концепцією

соціальної ексклюзії, яка більше акцентує на громадянських правах або обмеженні цих прав через дискримінацію від інститутів соціальної інтеграції, особливо ринку праці. Згідно з його поглядом, традиційна стратегія боротьби з бідністю передбачає необхідність підтримки доходів та визнає важливість соціальних послуг, які сприяють інтеграції, перш за все освітніх та можливості працювати [3].

Бідність, з точки зору теорії, описує стан певної групи людей, для якої досягнення рівня добробуту, що відповідає розумному мінімуму у даному суспільстві, недосяжне. Варто відзначити, що існують складнощі у визначенні розумного мінімуму [4, с. 27-28].

А. Сміт зауважував, що відсутність засобів до життя та саме бідність не завжди викликають глибоке співчуття; скарги бідних можуть викликати лише обмежену співчутливість. Бідний, хоч і випрошує милостиню, часто не є предметом глибокого співчуття. Однак коли людина з достатку опиняється у глибокій бідності, це зазвичай викликає значно більше співчуття [35].

П. Таусенд вивчав концепцію бідності як стан, при якому недостача економічних ресурсів обмежує можливість вести нормальне життя для членів суспільства. Його аналіз ґрунтувався на певному наборі обмежень, які він розглядав як багатомірну депривацію, тобто стан, коли спостерігається та підтверджується невигідне становище індивіда, сім'ї або групи порівняно з загальним фоном суспільства чи нації загалом [51, с. 31].

Крім того, бідність також може бути визначена як стан, в якому відсутні або недостатні щоденні ресурси та можливості для соціальної інтеграції, зокрема обмежений доступ до ринків праці та освітніх послуг. Бідність має багатоаспектний характер і переважно є результатом нестабільності, роз'єднаності та диференціації оплачуваної праці значної частини робочої сили [47].

А. Сен відмічає, що бідність може бути сприйнята не лише як відносний недостаток у порівнянні з іншими людьми, але й як відсутність можливостей отримання конкретних матеріальних благ через відсутність навіть мінімальних

можливостей. Бідність не обов'язково пов'язана з рівнем доходів, але скоріше з відсутністю доступу до необхідних мінімальних можливостей. А. Сен розширив концепцію «бідності», додавши до бідності доходів, ще й бідність можливостей та людську бідність.

У своїх дослідженнях науковець враховує, що бідність виникає не лише через економічні фактори, але й через політичні, юридичні та культурні впливи. Оцінка бідності лише за розміром доходів розглядається як інструментальна бідність, адже для повноцінної оцінки необхідно враховувати критерій здатності.

Хоча важливим є зниження бідності за рівнем доходів, це не повинно бути єдиним мотивом. Головною метою є підвищення базових можливостей людини, таких як освіта, медичне обслуговування та політичні права. Це сприяє зростанню продуктивності працівників і можливостей для отримання доходу [16, с. 101].

У науковій літературі відзначається різноманіття підходів до визначення бідності, що свідчить про відсутність єдиної концепції цього поняття. Зокрема, відома концепція П. Таузенда, яка знайшла своє застосування в рішеннях Ради Міністрів ЄС у 1984 році. Згідно з цією концепцією, бідність означає, що люди, сім'ї або групи обмежені в ресурсах (матеріальних, культурних та соціальних) настільки, що вони виключені з мінімально прийнятного рівня життя, який характерний для інших жителів європейських країн [49, с. 119].

Отже, бідність представляє собою відхилення від соціальної норми життя через обмеженість ресурсів.

Бідність є проблемою, яка може вплинути на будь-яку країну світу та зачепити практично кожного. Ймовірність опинитися в бідності залежить від способу життя та вміння використовувати наявний суспільний статус, освіту, навички та інше у різних обставинах.

У більшості випадків бідність має спадковий характер. Діти з бідних сімей часто не мають можливості отримати якісну освіту та знайти гідно оплачувану роботу. Це призводить до того, що вони змушені жити з низькими доходами,

займати непрестижні посади та почувати себе менш цінними, неспроможними задовольнити власні потреби та забезпечити безпечне майбутнє для своїх дітей.

Більшість бідних людей характеризуються наступними особливостями:

- ведуть нездоровий (часто антисуспільний) спосіб життя;

- часто звинувачують усіх, окрім себе, у своїх проблемах;

- покладаються переважно на державне соціальне забезпечення, не звертаючи належної уваги на зміну власного світогляду та активізацію трудової діяльності;

- відмовляються від можливості докорінно покращити власне життя;

- часто відмовляються від народження другої дитини або використовують державну соціальну допомогу по народженню як джерело доходу.

Дослідження показують, що масштабна бідність негативно впливає на різні параметри людських ресурсів, ускладнює економічний розвиток та має інші негативні наслідки.

Бідність має різноманітні причини, рівні і форми прояву, тому вимагає різних підходів до її вирішення. Незважаючи на обмеженість ресурсів і людський фактор, ця робота має проводитись постійно, послідовно і наполегливо, оскільки бідність може породжувати ще більше бідності. Розривати це коло можна, але лише за умови об’єднання зусиль та ресурсів всіх учасників цього процесу.

Традиційно розв’язання цієї проблеми сводиться до подолання бідності. Проте ні законодавці, ні науковці не надали вичерпного визначення терміну «подолання бідності», що ставить під сумнів його успішність. Хоча раніше існували спроби пояснити поняття «подолання бідності» та «запобігання бідності», пропоновані визначення не є вдалими, оскільки розглядають ці процеси виключно як діяльність державних органів, спрямовану на «усунення найгостріших проявів бідності та підвищення рівня реальних доходів» [19, с. 344] та «попередження збідніння населення» [19, с. 345], залишаючи поза увагою інших учасників процесу, таких як населення, громадські організації, представники бізнесу і т. д.

В. Євдокимова висунула гіпотезу, що формулювання проблеми «подолання бідності» є недостатньо точним, оскільки бідність є необхідною частиною будь-якого суспільства і закономірним явищем. Тому більш логічною є мова про регулювання бідності [12, с. 8], яке має здійснювати «держава і суспільство». Проте не слід забувати про роль особистості, яка виступає рушійною силою у формуванні власного добробуту та суспільного розвитку.

Регулювання передбачає цілеспрямований вплив для зниження або зростання параметрів об'єкта регулювання. Таким чином, можливі ситуації, коли держава свідомо створює умови для зростання рівня бідності, що загострює проблему.

Отже, більш доцільною є мова про розв'язання проблеми бідності як «головне і першочергове завдання українського суспільства та неодмінну умову його консолідації». При цьому важливо ретельно вивчити, що означає «розв'язання проблеми бідності» і яким чином цю проблему слід вирішувати в Україні [17, с. 149].

За загальноприйнятим уявленням, розв'язання проблеми становить собою послідовність дій і процесів, спрямованих на досягнення конкретної мети, що визначена в контексті конкретної проблемної ситуації. Тому не дивно, що вирішення проблеми бідності часто розглядається як «покращення якості життя широких мас населення шляхом зменшення масштабів, рівня та глибини бідності» [27, с. 55]. Проте для досягнення цієї мети необхідні не лише економічні заходи, але й політичні рішення, спрямовані на інтереси всіх соціальних шарів та зміцнення єдності суспільства з метою вирішення даної проблеми» [6, с. 23]. Таким чином, необхідні комплексні підходи, що орієнтовані як на бідних, так і на відносно забезпечені соціальні групи населення».

Отже, основними причинами бідності є недостатні доходи, які знаходяться нижче встановленого суспільством мінімального рівня або зовсім відсутні, що призводить до виключення індивіда з суспільного життя.

Причини бідності можна класифікувати наступним чином:

- Економічні (низький рівень доходу, високі ціни, обмежена купівельна спроможність).

- Політичні (неефективність соціальної політики держави, проблеми у трудовому законодавстві).

- Соціальні (поляризація суспільства, соціальна незахищеність, обмежений доступ до освіти тощо).

Підводячи підсумок, важливо зазначити, що визначення та розуміння бідності не є однозначними. Сутність бідності залежить від економічного розвитку країни: бідне населення у високорозвинених країнах може вважатися досить заможним у порівнянні з країнами з низьким рівнем економічного розвитку.

1.2. Аналіз показників бідності з використанням інтегрованих підходів

Кожна нація, встановлюючи власні стандарти та критерії визначення бідності, вирішує два основні методологічні аспекти:

1) Визначення показника бідності.

2) Встановлення критеріїв, за якими можна визначити, що рівень життя домогосподарств або осіб відповідає цьому показнику, і вони можуть бути визнані бідними.

Слід зазначити, що аналіз проблеми бідності в Україні став можливим лише після початку впровадження вибіркового обстеження умов життя домогосподарств Держкомстатом України у 1999 році, яке триває й донині. Це обстеження стало базою для розробки комплексної методики оцінки рівня бідності.

Під час дослідження бідності велике значення має методика кількісного оцінювання. Для цього використовуються різні показники у соціальній статистиці.

У соціальній статистиці використовують наступні показники для комплексної оцінки бідності [10, с. 51-53; 54, с. 59-60]:

1. Межа крайньої форми бідності: це визначений рівень доходу або витрат, нижче якого задоволення основних потреб людини стає неможливим.

2. Рівень бідності: це відсоток сімей або домогосподарств, у яких рівень доходів на одну особу нижчий від встановленої межі бідності.

3. Глибина бідності: це відхилення величини доходів або витрат бідного населення від встановленої межі бідності.

4. Середній дефіцит доходу бідного населення: це сума коштів, яких у середньому не вистачає одній людині для досягнення встановленої межі бідності. Цей показник відображає, наскільки одна особа є бідною відносно прийнятої межі бідності.

5. Сукупний дефіцит доходу бідного населення: це загальна сума коштів, яких не вистачає всьому бідному населенню країни для досягнення встановленої межі бідності.

Коефіцієнт глибини бідності (P) визначається як співвідношення середнього дефіциту доходу до встановленої межі бідності за формулою [24]:

$$P = \frac{Z-W}{Z} * 100$$

де:

- Z - встановлена межа бідності за відповідним критерієм;

- W - середні доходи (витрати) бідного населення на одну умовну особу.

Ще однією важливою характеристикою бідності є її профіль, що передбачає виділення груп населення, які мають підвищений ризик та глибину бідності і становлять більшість бідного населення.

Також слід зазначити, що для кожної країни сукупність чинників, за якими визначається бідність, є унікальною. Існує ряд показників, розрахунок яких базується на даних про рівень та структуру доходів та витрат населення. У Європі, починаючи з 1960-х років, широко використовується поняття «медіанного доходу», який є середнім доходом, що отримує більшість населення.

Зараз, після приєднання до Європейського Союзу менш розвинених країн пострадянського блоку, бідними вважають тих, чиї доходи становлять менше 60% середнього рівня доходів у цій країні. Також до бідних належать люди, які витрачають більше 60% свого доходу на харчування або чия калорійність їжі є меншою за 2100 ккал на день. До цієї категорії також включаються особи, які не можуть дозволити собі споживати деякі блага, наприклад, ті, хто не має набору з трьох найпоширеніших товарів тривалого використання (кольоровий телевізор, пральна машина та холодильник), або ті, хто не має належних умов проживання (з центральним газопостачанням, водопостачанням та каналізацією) [39].

Також рівень бідності можна оцінити через показники рівномірності розподілу доходів. Зазвичай, чим нерівномірніше розподілені доходи в суспільстві, тим більша частина населення вважатиме себе бідним [44, с. 57-66].

Згідно з міжнародними стандартами, бідність може бути класифікована на три види: «злиденну», «абсолютну» та «відносну».

Злиденна бідність визначається як стан, коли людина не має достатніх ресурсів для забезпечення навіть найбільш простих потреб, необхідних для її фізіологічного існування. З початку 1950-х років обчислення цього показника бідності в розвинених країнах припинилося, оскільки соціальний захист населення значно покращився, і проблеми, пов’язані з голодом, стали незначними. Україна, нарівні з іншими розвинутими країнами, вже не стикається з загрозою злиденності.

Абсолютна бідність визначається на основі певного фізіологічного мінімуму, необхідного для життя людини, який використовується для розрахунку споживчого кошика та прожиткового мінімуму. Абсолютна бідність виникає, коли денні витрати на життя нижчі за певну межу, визначену як міжнародний критерій, запропонований ООН (наприклад, 5 доларів США на день за паритетом купівельної спроможності для країн Центральної та Східної Європи та СНД), або за допомогою прожиткового мінімуму, розмір якого встановлюється вартістю споживчого кошика, що складається з необхідних товарів і послуг, яку кожна країна визначає самостійно.

Прожитковий мінімум визначається вартістю так званого «прожиткового кошика», який забезпечує достатні умови для нормального функціонування людського організму, збереження його здоров'я та задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Він включає в себе не лише продукти харчування, а й мінімальний набір непродовольчих товарів та послуг.

Прожитковий мінімум застосовується для регулювання розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, встановлення права на соціальну допомогу, допомогу сім'ям з дітьми, допомогу безробітним, а також для формування державних та місцевих бюджетів та визначення державних соціальних гарантій [24].

Враховуючи реальність, формування споживчого кошика в теорії значно відрізняється від практичних потреб українців. У багатьох країнах раціональним споживчим кошиком вважається той, на який витрачається третина доходів на харчування, 47% - на непродовольчі товари і решта - на послуги. Україна відхиляється від цього стандарту: тут 65% витрат припадає на харчі, і частка доходів від зарплати майже рівна доходам від соціальних трансфертів.

На сучасному етапі визначення бідності в Україні за допомогою абсолютних критеріїв виявляється неефективним унаслідок відсутності науково обґрунтованого мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму) та швидких змін у структурі споживання населення, спричинених інфляцією. У сучасному світі концепція бідності отримала нове тлумачення, переходячи до відносних показників, оскільки традиційні ознаки бідності, такі як недоїдання та відсутність основних потреб, стають менш актуальними.

Відносна бідність визначається як неспроможність забезпечити рівень життя, що вважається прийнятним для даного суспільства у даному періоді часу, порівнюючи власні можливості із можливостями інших членів суспільства або з власними можливостями минулого. Якщо абсолютна бідність переважно характеризується фізіологічними аспектами, то відносна бідність охоплює соціальні обмеження [29]. Таким чином, до відносно бідних можуть належати особи, які, хоча й мають певний рівень матеріального благополуччя, відчувають

обмеження в сфері соціальних, культурних та політичних можливостей, а також брак вільного часу та можливостей для відпочинку. Відносна бідність є фундаментальною, оскільки, навіть при підвищенні стандартів життя всіх верств суспільства, вона залишається актуальною.

Існує кілька різних підходів до визначення межі відносної бідності, включаючи:

- Межа в 60% від медіанного доходу.

- Межа в 50% від середньодушового доходу.

- Межа в 75% від медіанних витрат (при цьому 60% від медіанних витрат вважається межею злиденності).

Концепція відносної бідності, яка добре працює для розвинених країн, надає нецільове уявлення для бідніших країн, таких як Україна. Наприклад, відносно до принципу медіанного доходу, українська кількість бідних приблизно така ж, як у Франції чи Німеччині. Однак рівень життя цих бідних значно відрізняється, оскільки якість життя в Україні відрізняється від Франції та Німеччини. Ця відмінність обумовлена великим розшаруванням українського суспільства та нерівністю доходів.

Науковці зазначають, що надати точні розрахунки кількості бідних та параметрів бідності не є простим завданням. Різні методики визначення бідності та соціальної нерівності дають різні результати, тому їх слід використовувати комплексно. Такий підхід надає можливість достовірно оцінити бідність у країні та обґрунтувати основні напрями соціальної політики для її подолання.

1.3. Вивчення масштабів бідності та рівня життя серед українського населення

На поточному етапі досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці, можна виокремити два ключових підходи, що мають концептуальний

характер і можуть бути визначені як основні концепції дослідження рівня життя населення.

Перший підхід розглядає рівень життя в контексті матеріального становища населення, що полягає в наявності необхідних матеріальних благ для задоволення основних життєвих потреб, таких як дохід для забезпечення основних життєвих потреб, наявність рухомого та нерухомого майна тощо. Основний акцент робиться на визначенні раціональних норм споживання, відповідності реального споживання цим нормам, рівня доходів та купівельної спроможності, а також обґрунтуванні їх диференціації в суспільстві та встановленні соціальних стандартів. Добробут окремої особи розглядається у контексті загальнонаціонального добробуту, а стратегічна мета держави полягає в збільшенні обсягів виробництва та забезпеченні вищого рівня задоволення потреб шляхом перерозподілу доходів у суспільстві.

Другий підхід, що базується на якості життя, визнає необхідність задоволення потреб людини не лише в матеріальних благах, а й у створенні умов для розвитку та активної життєдіяльності. Цей підхід передбачає частковий перехід від макроекономічного до мікроекономічного розуміння. Основна стратегічна мета полягає в створенні умов для якісного життя та всебічного розвитку людини. [33, с. 16].

У сучасному етапі наукових досліджень, як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці, існують дві ключові концепції, що формують підхід до вивчення рівня життя населення.

Перший підхід розглядає рівень життя з точки зору матеріального благополуччя, що означає наявність достатніх матеріальних ресурсів для задоволення основних потреб, таких як належний рівень доходу для забезпечення основних життєвих потреб та володіння рухомим та нерухомим майном. У цьому підході основний акцент зроблений на встановленні раціональних норм споживання, відповідності реального споживання цим нормам, а також рівня доходів і купівельної спроможності. Крім того, важливо обґрунтувати диференціацію цих норм у суспільстві та встановити соціальні

стандарти. Добробут окремої особи оцінюється в контексті загальнонаціонального рівня благополуччя, а стратегічна мета держави полягає в збільшенні обсягів виробництва та забезпеченні вищого рівня задоволення потреб через перерозподіл доходів у суспільстві.

Другий підхід, який зосереджується на якості життя, визнає необхідність задоволення потреб людини не лише у матеріальних благах, але й у створенні умов для розвитку та активної участі в житті. Цей підхід передбачає перехід від макроекономічного розуміння до мікроекономічного. Основна стратегічна мета полягає в створенні умов для якісного життя та всебічного розвитку людини.

Обмежене уявлення про рівень життя лише як матеріального благополуччя не дає можливості повноцінно оцінити сучасні стандарти життя, оскільки не враховує важливих аспектів людської діяльності, які вже не залежать від матеріального забезпечення родини. Дослідження всіх аспектів якості життя також не є доцільним, оскільки розсіює увагу на складові, які не зазнали суттєвих змін за останні роки і не впливають на формування сучасних закономірностей [32, с. 17].

Соціально-економічна ситуація в Україні має свої особливості, які коригують класичні підходи до вивчення процесів і явищ, що відбуваються в нашому суспільстві. Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері соціальних проблем, питання рівня життя населення залишаються мало вивченими, оскільки в основному розглядаються або окремі аспекти (доходи та витрати населення, матеріальне становище соціально вразливих груп, бідність тощо), або глобальні проблеми вимірювання людського розвитку.

У 1999 році вчені Пирожков С. І. та Власюк О. С. запропонували методику створення регіонального індексу людського розвитку для адаптації глобальних концепцій до українських реалій. Хоча дослідження людського розвитку важливі, вони здебільшого дають загальні оцінки. Для детального аналізу причин та наслідків негативних явищ у сучасному українському суспільстві потрібні спеціалізовані дослідження.

Україна прийняла ідею якості життя та людського розвитку іншим шляхом, ніж розвинені країни, які, досягнувши високих життєвих стандартів, не завжди забезпечували гармонійний розвиток людини. Проблема людського розвитку стала пріоритетом для української науки в умовах переходу від виживання до розвитку.

Дослідження рівня життя в Україні залишаються актуальними, оскільки досягнення високих стандартів є ключовою складовою загального добробуту держави. Після кризового періоду, навіть за умов сталого економічного зростання, рівень життя населення залишається низьким [18].

У такій ситуації особливо важливо проводити комплексні дослідження соціально-економічного становища населення, відстежувати динамічні зміни в окремих процесах та визначати перспективи подальшого розвитку. Представлена концепція дослідження рівня життя населення України виходить за межі дослідження лише матеріального становища, але не охоплює повністю питання якості життя.

Розглядаючи рівень життя як складову людського розвитку, немає сенсу розширювати дослідження до аспектів якості життя, таких як освіта, здоров’я, екологія. По-перше, результати в цих сферах важко однозначно інтерпретувати щодо їх впливу на рівень життя населення. Наприклад, освіта і охорона здоров’я мають високі кількісні параметри ще з радянських часів, які змінюються повільно. Включення цих сфер навіть із невеликою вагою може нівелювати зміни в інших, більш динамічних сферах.

По-друге, збільшення державного фінансування освіти і охорони здоров’я може мати незначний та відкладений у часі позитивний результат. Традиційні дослідження цих сфер базуються на кількісних показниках, тоді як якісні характеристики, що впливають на рівень життя населення, часто залишаються поза увагою.

Екологічна складова має неоднозначний вплив на рівень життя населення. Протягом тривалого часу в Україні покращувалися екологічні показники, що могло б мати позитивний вплив на рівень життя. Однак детальніший аналіз

показує, що ці покращення зумовлені не вдосконаленням природоохоронних заходів, а масовим закриттям виробництв під час економічної кризи, що зменшило шкідливі викиди.

Поліпшення екологічних показників під час кризи більше свідчить про погіршення матеріального становища населення через масові звільнення, зростання безробіття та зниження доходів. Після кризи, відновлення галузей, що сильно забруднюють довкілля, навіть за дотримання міжнародних стандартів, призведе до зростання шкідливих викидів, негативно впливаючи на якість життя.

Зростання доходів від економічного розвитку може бути нівельоване погіршенням екологічних умов, тому включення екологічної складової в дослідження рівня життя на даному етапі є недоцільним. Водночас, обмеження досліджень лише матеріальним становищем (на основі доходів, витрат, споживання) також є некоректним з ряду причин.

Фактори низького рівня життя [37]:

- Перше, загально низький рівень доходів та недорозвиненість ринкових механізмів призводять до відсутності прямого зв’язку між рівнем матеріального добробуту домогосподарства та умовами його проживання. Домогосподарства з високими доходами можуть жити в недостатніх умовах, таких як обмежена житлова площа або відсутність базових зручностей, в той час як існують випадки, коли низькі доходи супроводжуються комфортними умовами проживання.

- Друге, незадовільний стан соціального середовища безпосередньо впливає на самопочуття людини у суспільстві. Високий рівень доходів не завжди забезпечує комфортне існування або захист від негативних соціальних факторів, таких як кримінальна активність або поширення соціально небезпечних захворювань. Отже, цей аспект потрібно розглядати як необхідну складову рівня життя в країні.

Аргументи на користь того, що в перехідному суспільстві рівень життя населення не може бути охарактеризований лише рівнем доходів та споживання, підтверджуються фактом, що суспільства та окремі їх члени можуть обирати

шляхи розвитку, які не вимагають накопичення багатства. Це стосується вибору аскетичного способу життя через культурні чи релігійні традиції або в ім'я досягнення вищих духовних цілей.

Крім того, економічна могутність держави не є обов'язковою умовою для забезпечення гендерної рівності, справедливого розподілу благ між усіма верствами населення та встановлення демократичних відносин у суспільстві. Дослідження Світового банку свідчать, що деякі країни мають високі показники валового національного продукту на душу населення, але низькі показники людського розвитку, і навпаки.

Багатство розширює можливості вибору, але потреби людей не обмежуються матеріальними аспектами. У суспільствах, де домінує бідність, первинні потреби є визначальними. Із зростанням рівня добробуту потреби особистості змінюються, переходячи на вищий рівень. Їх задоволення пов'язане з можливістю брати участь у житті суспільства, впливати на важливі рішення, відкрито виражати свою позицію, жити довге і здорове життя у чистому природному середовищі, мати доступ до знань, освіти, системи охорони здоров'я та соціальної інфраструктури [47, с. 21].

Отже, запропонована концепція дослідження рівня життя населення України на сучасному етапі включає комплексне вивчення життєвого рівня різних верств населення за трьома основними складовими: матеріальним становищем, умовами проживання та станом соціального середовища. Однак, ця концепція не є остаточною у оцінці масштабності бідності та рівня життя населення України, оскільки світ змінюється, і відповідно змінюються параметри оцінки життя, що вимагає постійного моніторингу та проведення досліджень у цьому напрямку.

РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ТА ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз бідності серед українського населення на основі ключових статистичних показників

В багатоплановому вивченні суспільно-економічної динаміки України, аналіз бідності серед населення займає центральне місце. Здійснений належним чином, цей аналіз може розкрити не лише масштаби проблеми, а й її природу, причини та можливі шляхи подолання. Ключові статистичні показники відображають складну картину економічної дійсності, що дозволяє відстежувати тенденції та визначати ефективні заходи соціально-економічної політики. У цьому контексті аналіз бідності серед українського населення стає не лише актуальним завданням для вчених та аналітиків, але й необхідним інструментом для прийняття обґрунтованих рішень на державному рівні.

Уникнення бідності взагалі є недосяжною метою, так само як і її подолання, особливо у країнах з перехідною економікою. Проте це явище повинно бути об’єктом контролю та регулювання, оскільки бідність стає соціальною проблемою у випадках, коли вона виходить з-під державного контролю та набуває застійного та хронічного характеру.

Низький рівень життя широких верств населення, поєднаний з високим ступенем майнового нерівності, що перевищує європейські стандарти, може бути визнаний однією з основних соціальних проблем в Україні. Така висока ціна суспільство платить за проведені економічні трансформації [1, с.201-204].

Поява бідності зазвичай пояснюється економічними факторами, такими як зростання безробіття, низький рівень оплати праці та пенсійного забезпечення, а також заборгованість з виплатами заробітної плати.

На сучасному етапі заробітна плата стає основним засобом існування для кожного індивіда і важливим чинником поліпшення фінансового стану

громадян, що призводить до підвищення рівня життя та зменшення бідності серед населення.

Взаємозв'язок між рівнем мінімальної заробітної плати та прожитковим мінімумом в Україні зображений на «Рис. 2.1.» [20; 21]. Розрив між цими двома показниками впливає на співвідношення рівня бідності.

У країнах Європи з розвиненою економікою розмір мінімальної оплати праці становить приблизно 35-40% від середньої заробітної плати по країні (у нашому випадку це 37%), що перевищує прожитковий мінімум на 10-15%. Проте в Україні мінімальна заробітна плата перевищує прожитковий мінімум лише на 3,6%.

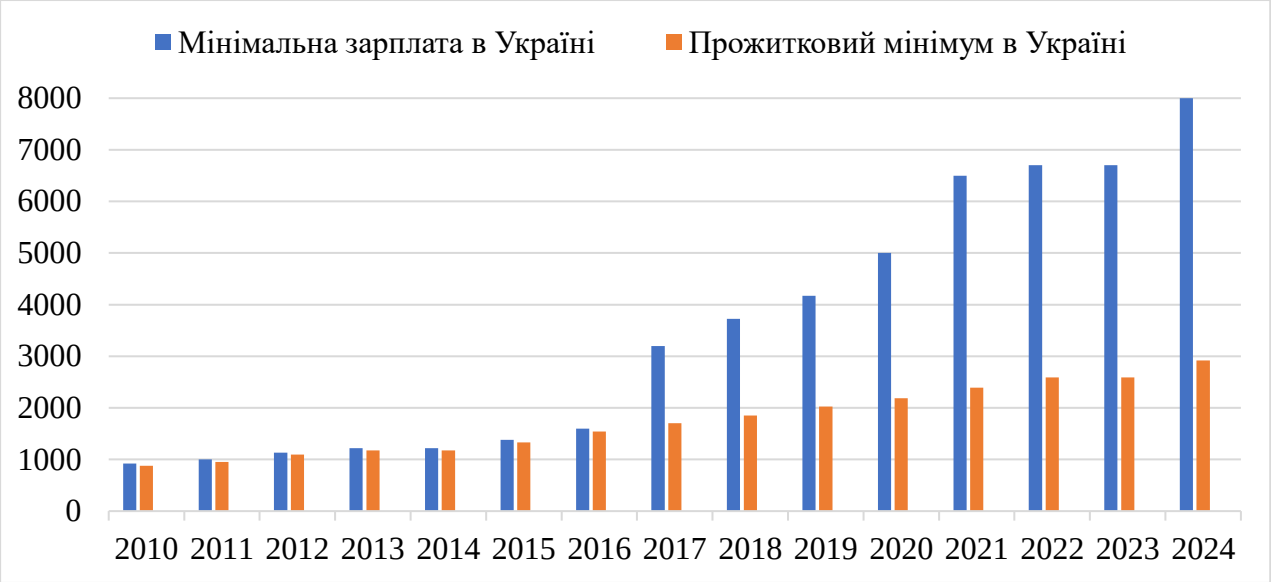

Рис. 2.1. Динаміка прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати в Україні за 2010-2024 рр., грн.

Бідність вважається проблемою, що виникає не лише на соціальному рівні, але й має значний економічний вплив, оскільки її динаміка залежить від макроекономічних факторів, таких як внутрішній валовий продукт (ВВП), рівень безробіття, індекс інфляції та реальна заробітна плата [7, с. 14-18].

Внаслідок ряду соціально-економічних та політичних негараздів, включаючи політичну кризу на початку 2022 року та повномасштабне вторгнення Росії в Україну, економічна ситуація в країні відчутно погіршилась. Економічна криза призвела до зменшення Валового Внутрішнього Продукту на

30,4% у 2022 році, як це показано на «Рис. 2.2.» [38].

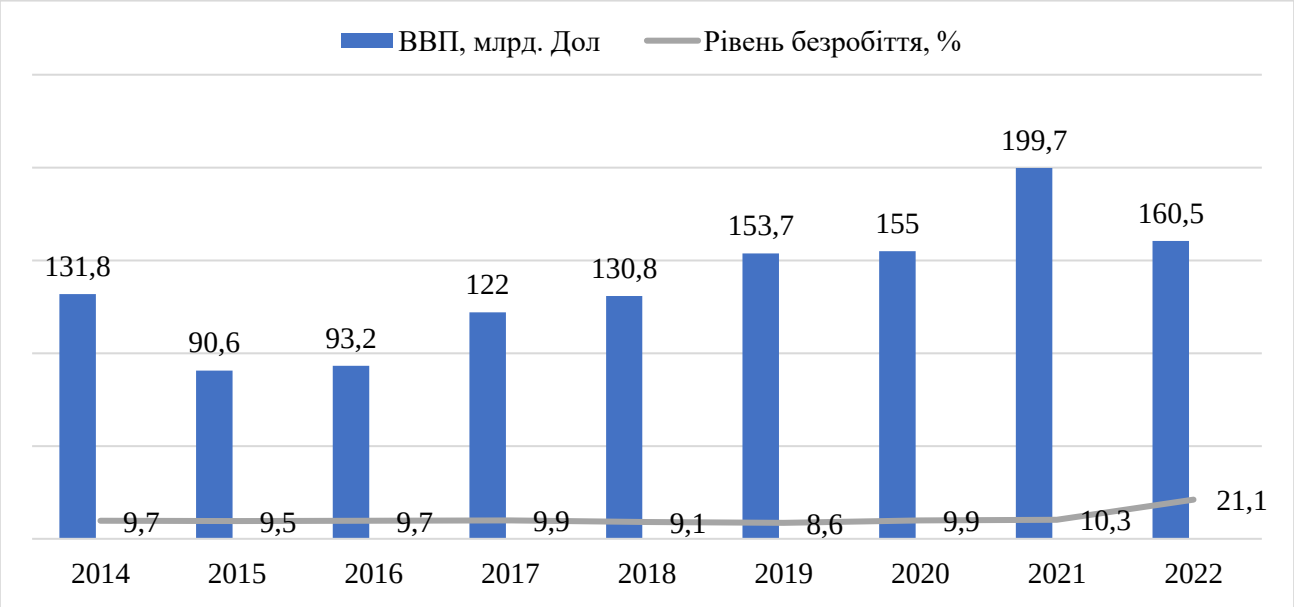

Рис. 2.2. Графік динаміки обсягу ВВП та безробіття в Україні у 2014-2022 роках

При аналізі динаміки основних показників бідності за всіма критеріями її визначення варто відзначити, що протягом досліджуваного періоду відбулися невеликі, але відчутні погіршення у ситуації з бідністю.

За даними Світового банку, динаміка рівня бідності в Україні відобразила наступне [46]:

У 2010 році кількість населення України, що жило за межею бідності, складала 15,2%, у 2011 році цей показник знизився до 12,4%, а в 2012 році досяг 11%. У 2013 році він зменшився до 8,4%.

Проте з 2014 по 2016 роки рівень бідності в країні знову почав зростати, досягаючи 15,4% у 2016 році.

У 2017 році лише 10,8% населення України проживало за межею бідності, а у 2018 році цей показник зменшився до 9,4%. В 2019-2020 роках він подальше знизився до 7,1%.

У 2021 році, до початку повномасштабної війни, Україна показала найкращий результат за рівнем бідності – лише 5,5%. Проте за останній рік, за оцінкою Світового банку, цей показник зріс до 24,1%.

У 2022 році рівень бідності в Україні зріс з 5,5% до 24,2%, що призвело до того, що за межею бідності опинилися 7,1 мільйона людей.

Показники відносної бідності показують протилежні тенденції в залежності від використаних критеріїв. Згідно з національним критерієм (75% медіани сукупних витрат), спостерігається невелике зменшення рівня бідності на 0,3 відсоткових пункти, тоді як за критерієм Європейського Союзу (60% медіани сукупних доходів) відбувається значне підвищення на 1,9 відсоткових пункти. Цю динаміку в основному пояснює попереднє зростання вартості межі відносної бідності за шкалою ЄС, що виникло внаслідок підвищення номінальних доходів більшості населення [2].

Протягом розглянутого періоду вартість межі бідності зросла за всіма монетарними критеріями, найбільше підвищення відбулося за шкалою ЄС (на 21,2%). Межа відносної бідності за національним критерієм також значно збільшилася (на 15,7%). Офіційно затверджений прожитковий мінімум як межа абсолютної бідності зросла на 8,8%, а фактичний прожитковий мінімум на 10,9%.

Зростання рівня бідності відбулося лише за відносним критерієм за шкалою ЄС. За іншими монетарними критеріями спостерігається зниження показників, найбільше спад відбувся за абсолютним критерієм (з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму) – на 20,9% або на 7,3 відсоткових пункти.

Протягом останнього року спостерігалося лише збільшення показника сукупного дефіциту доходів у бідного населення за одним з критеріїв – відносним за витратами. У 2022 році серед усіх критеріїв найвищий сукупний дефіцит виявився за критерієм витрат, який склав 18,2 мільярди гривень на місяць. Ця сума теоретично вистачала б для піднесення всіх бідних за цим критерієм до межі бідності.

У 2023 році середній дефіцит доходу зрос за всіма критеріями виміру бідності, за винятком абсолютного за доходами нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Цей середній дефіцит доходу мав

значний діапазон варіації від 700 гривень на місяць (за доходами нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму) до 1012 гривень на місяць на одну бідну особу (за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму). Саме такої суми не вистачало в середньому на місяць на одну бідну особу протягом 2023 року, в залежності від обраної межі бідності.

Можна зазначити, що аналіз бідності серед українського населення на основі ключових статистичних показників є важливою складовою дослідження суспільно-економічних проблем країни. Отримані результати вказують на те, що бідність залишається актуальною проблемою, яка потребує системних рішень та комплексних заходів соціально-економічної політики. Ключові статистичні показники демонструють не лише масштаби бідності, а й динаміку її зміни, що дозволяє визначати пріоритетні напрямки дій для подолання цієї проблеми.

Зокрема, важливою є не лише зростання рівня доходів, але й забезпечення доступу до освіти, медичних послуг, ринку праці та інших ключових ресурсів, що сприятиме підвищенню якості життя всього населення. Враховуючи складність проблеми, необхідно продовжувати дослідження та розвивати ефективні стратегії соціально-економічного розвитку, спрямовані на зменшення бідності та забезпечення сталого соціального прогресу країни.

2.2. Структурний аналіз розподілу майна в Україні

В Україні структурний аналіз розподілу майна є ключовим напрямком досліджень, який відображає складну економічну та соціальну динаміку країни. Розуміння та аналіз цього процесу не лише визначають економічну справедливість, але й мають важливе значення для розвитку соціальної політики, підвищення добробуту громадян та створення сприятливих умов для економічного зростання. У цьому контексті, дослідження структури розподілу майна в Україні відкриває широкі можливості для визначення пріоритетних напрямків соціально-економічної політики та реформ, спрямованих на створення

більш справедливого та ефективного суспільства.

На поточний момент проблема бідності, у поєднанні з нерівністю доходів, в світовій економіці стала однією з найактуальніших. Принципи розподілу та перерозподілу доходів відображають механізми вирішення численних економічних та соціальних проблем, які безпосередньо впливають на рівень бідності та загальний добробут населення.

Система розподілу визначає можливості отримання доходу від користування різними ресурсами, стимулює працю, класифікує людей за їхнім соціальним статусом і впливає на розподіл благ у суспільстві, включаючи боротьбу з бідністю.

У плановій економіці існував системний розподіл доходів і соціальних благ через суспільні фонди споживання, спрямований на забезпечення рівних умов для всіх членів суспільства. Проте така система не стимулювала ефективне зростання виробництва через недостатню диференціацію доходів і благ [43, с. 208].

Сучасна ринкова економіка встановлює нові правила, що приносять не лише позитивні результати. Одним з негативних наслідків цієї економічної системи є високий рівень нерівності в доходах у більшості країн світу.

Проблема бідності в сучасній Україні не вважається критичною порівняно з питанням потреби та вразливості, які є надзвичайно важливими. За об’єктивними оцінками, до середнього класу (за стандартами розвинених країн) в Україні можна віднести 10-12% населення, ще 1-2% - багаті та надбагаті. Всі інші, більше 85%, можна вважати у певній мірі бідними.

У розвинених країнах структура суспільства суттєво відрізняється: приблизно 5% населення - багаті, 70% - середній клас, 25% - бідні.

Бідність населення має серйозні негативні наслідки, серед яких одним з головних є втрата людського потенціалу країни, особливо у сферах освіти та охорони здоров’я.

Така ситуація не лише негативно впливає на поточну соціально-економічну ситуацію, але й утруднює подальший національний розвиток. Ця

проблема особливо гостро стоїть на фоні сучасних процесів формування постіндустріального суспільства.

За висновками експертів ООН, у порівнянні з десятиліттям тому, коли конкурентні переваги переважно належали країнам з великими природними ресурсами та капіталами, сучасне економічне зростання на 64% залежить від людського та соціального потенціалу, на 20% - від природних ресурсів та на 16% - від капіталу.

Тому проблема подолання бідності та розвитку людського потенціалу є однією з ключових для сучасної України, і успішність подальшого її соціально-економічного розвитку значною мірою залежить від її вирішення.

Отже, найбільша частка доходів, яка не відображається у офіційній статистиці, припадає на дві останні та найбільш заможні групи населення за рівнем доходів. Це можна пояснити тим, що саме високодохідні групи населення найбільше скористалися перевагами економічного зростання у період з 2000 по 2008 рік [41].

З аналізу кривої розподілу доходів для різних соціальних груп населення з 2002 по 2008 роки можна зробити висновок, що основними користувачами економічного підйому були найбагатші верстви суспільства, які вже мали високий рівень доходів.

Для найзаможніших 20% населення України темпи зростання доходів протягом періоду економічного підйому були значно вищими, ніж для середнього громадянина.

Також можна зауважити, що доходи 10% найменш заможної частини населення також зросли швидше, ніж середньо для усього населення, але це сталося внаслідок вторинного розподілу доходів через систему соціальних трансфертів. У той час, коли зростання доходів вище середнього серед найбагатших верств населення відбувалося за рахунок їхнього первинного розподілу.

З метою оцінки поточного стану майнового розподілу в Україні за рівнем доходів та врахуванням приблизно 40% від загального обсягу ВВП української

економіки, що оприлюднюється в тіні, потрібно внести наступні коригування: урахувати зростання доходів останніх двох верств населення відповідно до оціненого рівня тіньового сектору економіки.

Згідно з результатами аналізу можна визначити, що коефіцієнт диференціації загальних доходів населення в середньому виявився на 1,5 раза вищим, ніж офіційно повідомлені показники, якщо врахувати величину тіньового сектору економіки країни. Також було скориговано показник індексу Джині для України та проаналізовано його зміну протягом періоду з 1980 по 2022 рік [26].

При врахуванні тіньового сектору економіки в Україні ключові показники нерівності доходів значно відрізняються від тих, що надаються офіційними джерелами.

Для найбільш повного уявлення про рівень диференціації доходів населення використовується крива Лоренца, яка дозволяє візуалізувати загальну картину розподілу «розшарування» доходів між різними групами населення. Вона відображає ступінь нерівності в розподілі доходу в суспільстві та показує частку доходу, яка припадає на різні групи населення, в залежності від розміру їхнього доходу.

У контексті ринкової економіки, де суцільна рівність недосяжна, важливо, щоб соціальна політика держави спрямовувалася на зменшення надмірного відхилення кривої Лоренца від лінії абсолютної рівності. Коефіцієнт Джині, який широко використовується в міжнародній практиці для кількісної оцінки сукупної диференціації рівня доходів населення, дозволяє виявити ступінь економічної поляризації суспільства та оцінити цю нерівність.

Навпаки до кривої Лоренца, яка ілюструє значну диференціацію доходів в Україні, коефіцієнт Джині вказує на зворотний результат. Квінтильний коефіцієнт диференціації доходів, що знаходиться у діапазоні 2,9-3,4, та середній індекс Джині, наближений до 0,31, більш точно відображають рівень соціальної напруги та занепокоєння населення через значний рівень майнового розшарування в державі.

Протягом періоду з 2014 по 2022 роки значення коефіцієнта Джині зменшилося з 30,02 до 22, що складає 22,2% зниження. У 2015 році Україна, разом з Ісландією (23,6%), Словаччиною (23,7%), Норвегією (23,9%), Словенією (24,5%) та Чехією (25%), входила до лідерів серед країн з найнижчим рівнем нерівності доходів населення.

Уряди цих країн підтримують високий рівень соціального захисту та реалізують політику вирівнювання доходів. У 2016 році в Україні значення коефіцієнта Джині склало 25%, що порівняно з розвиненими країнами є одним із найнижчих показників. Це свідчить про низький рівень диференціації доходів населення, тобто про малу різницю між бідними та багатими. Наприклад, коефіцієнт Джині у високорозвинених країнах, таких як Данія, Німеччина та Франція, становив 27,4%, 30,1% та 29,2% відповідно [50].

У контексті якості життя та рівня благополуччя населення України виявляється, що країна не займає провідних позицій у світових рейтингах. Зниження показника нерівності доходів населення пов’язане з різними чинниками, такими як недостатня якість вибіркових обстежень домогосподарств та недооцінка неформального сектору економіки.

Разом із високим рівнем бідності в Україні спостерігається зростання поляризації доходів як серед соціальних груп населення, так і на рівні регіонів, що призводить до збільшення розмірів бідності та соціальної вразливості.

Останні роки характеризуються інтенсивним процесом перерозподілу загального обсягу грошових доходів в Україні на користь заможних груп населення, що відбувається за умов скорочення частки доходів найбідніших верств населення.

Проблема бідності в Україні національних масштабах набула крайніх форм за багатьма показниками. Сучасний соціально-економічний розвиток країни не відповідає навіть концепції базових потреб, спрямованих на задоволення мінімальних потреб населення на основі суспільних вимог.

У цьому контексті можна сформулювати найбільш вагомі пропозиції щодо подолання нерівності доходів населення через здійснення таких суспільно

необхідних заходів.

Пропозиції для зменшення рівня нерівності доходів у населення [42, с. 185-188]:

1. Визначення реального обсягу мінімальних необхідних витрат на проживання.

2. Встановлення мінімальної заробітної плати на рівні, який не буде нижчим за реальний прожитковий мінімум.

3. Дезактивізація фінансових потоків та легалізація ринку праці.

4. Зменшення надмірної міжгалузевої та внутрішньопоселенської диференціації рівня оплати праці через удосконалення тарифної системи та впровадження галузевих стандартів оплати праці.

5. Реформування системи соціальних виплат і пільг.

6. Зменшення податкового навантаження на доходи малозабезпеченого населення шляхом застосування прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб.

З метою поліпшення суспільного благополуччя в окремих країнах одним із ключових завдань кожної держави є забезпечення належного рівня життя для всіх шарів населення та стримування надмірної диференціації за розміром доходів. Для досягнення цієї мети необхідні такі заходи: вдосконалення системи соціального перерозподілу, засноване на досвіді країн Скандинавії; підвищення якості та ефективності державної соціальної підтримки; збільшення податкового навантаження на великий бізнес та найбагатші верстви населення; підвищення рівня оплати праці; зменшення безробіття та рівня корупції; забезпечення рівних можливостей для всіх населених шарів у сферах освіти та охорони здоров’я.

2.3. Соціально-економічні стратегії вирішення проблеми бідності в сучасній Україні

Однією з найзначущих ролей будь-якої національної держави є

забезпечення високого рівня життя для її населення та ретельний розподіл доходів. Ця задача стикається зі значними складнощами, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Бідність серед населення є глобальним феноменом, який супроводжує людську цивілізацію протягом її історії. Однак розміри, форми, структура і тенденції бідності різняться в кожній країні і залежать від різних факторів, таких як ресурсне забезпечення, географічне розташування, природно-кліматичні умови, політична стабільність та наявність прогресивної еліти. Однак найбільший вплив має обрана економічна модель розвитку та ефективність механізмів державного регулювання.

На сьогоднішній день близько 80% світового населення має лише 6% світового багатства, тоді як 1% найбагатших осіб володіє більш ніж половиною світових ресурсів. Середній рівень доходів у 20 найбільш розвинених країнах перевищує середні доходи у 20 найбідніших країнах в 37 разів, і за останні 40 років цей розрив подвоївся [40, с. 5].

Розуміння глобального масштабу цієї проблеми спричинило спільні дії міжнародних організацій та національних урядів з метою зменшення або подолання її наслідків. Це призвело до позитивних результатів, таких як зниження рівня бідності на 1,7% щороку з 1990 по 1998 рік. Однак глибоку бідність подолати досі не вдається. Згідно з даними Світового банку на 2000 рік, на планеті близько 2,8 мільярда людей живуть за доходом менше, ніж 2,0 долара на день, а 1,2 мільярда - менше, ніж 1,0 долара на день, з них 44% проживають у південній Азії. У багатих країнах лише 5% дітей до 5 років стикаються з недоїданням, у той час як у бідних ця проблема стосується 50% [23, с. 3].

На сьогоднішній день у світі поза межами бідності (тобто з доходом менше 1,25 долара на день) живе 1,1 мільярда людей. Це продовжує турбувати прогресивну світову спільноту, яка об'єднується для розв'язання цієї глобальної проблеми. Підвищення цього порогу до 1,9 долара США призведе до збільшення кількості людей, які перебувають у цій ситуації, на декілька мільйонів осіб. Прогнозується, що лише в Україні їх кількість зросте до семи мільйонів осіб. Тому однією з ключових мет цього століття визначено зменшення частки

населення, що живе в умовах крайньої бідності за умов низьких доходів, зокрема менше ніж 1,0 долара на день. Світовим лідерам та міжнародним інституціям стоїть перед собою реальна задача зменшення частки бідного населення з 16 до 3% (на один мільярд осіб у абсолютному значенні) до 2030 року [23].

Протягом останніх 25 років в Україні гостро стоїть проблема бідності та шляхи її подолання. Причиною цієї проблеми та значного майнового розшарування населення стали несистемні реформи суспільного життя, які були впроваджені під час переходу на принципи ринкової економіки та демократизації суспільно-політичних та економічних інститутів. Ці процеси суттєво змінили якість життя населення, включаючи структуру і джерела доходів, майнові характеристики домогосподарств, споживчу поведінку та мобільність населення, що призвело до загострення проблеми бідності та значного майнового розшарування.

Згідно з даними Світового банку, на сьогодні близько 80% населення України перебуває за межею бідності, а процес зубожіння триває через повномасштабну війну з росією, політичну нестабільність, різке падіння економіки, зростання тарифів на ЖКП, спекуляції на вимогах МВФ та корупцію. Урядові постало завдання подолання паралізу розвитку країни, впровадження соціальних інновацій та формування інститутів, які відповідають сучасним викликам цивілізаційного розвитку в умовах тривалої фази турбулентності.

З початку повномасштабної війни до грудня 2022 року реальні доходи українців знизилися приблизно на 21%, а номінальна середня зарплата зменшилася приблизно на 5%. Найбільше зменшення доходів громадян відзначено в приватному секторі. За даними Світового Банку, до кінця 2022 року 25% українців будуть жити у бідності, а до кінця 2023 року ця цифра може зрости до 55%.

Дослідження структури доходів українців показало, що заробітна плата становить менше половини загального доходу. Якщо у 2012 році зарплата складала 41,8% доходу, то на кінець 2021 року цей показник зрос до 45,4%. Проте зарплата залишається основним джерелом доходу для 55% українців. Інші

джерела доходу включають пенсії, соціальну допомогу та доходи від бізнесу. Частка соціальних допомог та інших поточних трансфертів у складі доходів поступово зменшується і склала 33,3% у 2021 році [36].

Під час розгортання повномасштабної війни в Україні, не зважаючи на щомісячний дефіцит бюджету у розмірі 5 мільярдів доларів США, держава продовжує вчасно здійснювати соціальні виплати і навіть розширює соціальну підтримку. Уряд, не зважаючи на обставини війни, здійснив індексацію пенсій. За даними статистики, в Україні існує 10,7 мільйонів пенсіонерів, з яких 2,7 мільйони залишаються активними учасниками ринку праці.

Більшість пенсіонерів отримують пенсії за віком, а 13,9% з них - за інвалідністю, 5,86% - через втрату годувальника, 5,37% - за вислугу років, і 0,6% - соціальні пенсії. У березні 2022 року була проведена індексація пенсій для 10,7 мільйонів осіб на 14%, а розмір «військових» пенсій для 0,49 мільйонів осіб у середньому збільшився на 787,2 гривень. З жовтня був здійснений перерахунок пенсій для 2,8 мільйонів українців віком 65 років і старше з необхідним стажем роботи від 30 і 35 років для жінок і чоловіків відповідно.

Для 1,2 мільйонів українців у віці 70-75 років була введена щомісячна доплата в розмірі до 300 гривень. Для пенсіонерів старше 80 років (1,35 мільйона осіб) виплачується компенсаційна допомога до 500 гривень, а для осіб у віці 75-80 років (860 тисяч пенсіонерів) - до 400 гривень. З жовтня також було збільшено розмір мінімальної пенсії. Пенсіонерам, які досягли 70-річного віку з необхідним стажем роботи принаймні 35 років для чоловіків і 30 років для жінок, мінімальну пенсію підвищили до 3 тисяч гривень. У пенсіонерів старше 80 років зі стажем роботи протягом 25 років для чоловіків і 20 років для жінок розмір пенсії становить не менше 2,6 тисяч гривень [45].

З 1 грудня зростуть пенсії внаслідок зростання прожиткового мінімуму - на 2589 гривень на особу на місяць. Це підвищення впливає на збільшення виплат малозабезпеченим сім’ям, аліментів, допомоги на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, у тому числі на дітей з інвалідністю, жінок у зв’язку з вагітністю та пологами, одиноких матерів та осіб, які доглядають за хворою

дитиною. На 2023 рік зростання прожиткового мінімуму не було включено до державного бюджету через обставини війни, тому розмір соціальних виплат зафіксовано на майбутній рік.

У зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яка становить майже сім мільйонів, багато з них зазнали втрат у своїх доходах. Українці, які отримали статус ВПО після 24 лютого 2022 року, отримують щомісячну грошову допомогу від держави. Ця допомога складає 3000 гривень на кожну дитину чи особу з інвалідністю, та 2000 гривень на дорослу особу.

У квітні 2022 року уряд країни впровадив програму компенсації роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Згідно з цією програмою, підприємцям надається виплата в розмірі 6500 гривень протягом двох місяців за кожну працевлаштовану ВПО з умови, що заробітна плата не менше за мінімальну суму (6500 гривень) і роботодавець перебуває на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. До цього також вимагається подання податкової звітності за 4 квартал 2021 року або за весь 2021 рік.

Держава вже виплатила 147 мільйонів гривень компенсації підприємцям, які прийняли на роботу внутрішньо переміщених осіб. Понад 8 тисяч підприємців отримали компенсацію за працевлаштування 13200 українців, які були змушені переїхати з небезпечних регіонів країни [11]. Ці виплати спрямовані на швидке адаптування переселенців на новому місці проживання та забезпечення себе та своїх родин. Крім того, вони мають можливість відкрити власний бізнес в новому регіоні завдяки грантовим програмам від уряду, що дозволяють отримати фінансування від 50 тисяч гривень до кількох мільйонів на розвиток підприємництва. За даними, до грудня 2022 року кількість переселенців, які працюють та отримують дохід, зросла з 30% до 40% [31].

На фоні військових подій, ринок праці в країні відчув значне стиснення. Число працівників, які були відправлені на примусові відпустки, раптово зросло. За даними Пенсійного фонду, у березні кількість осіб у відпустці без збереження заробітної плати становила 1437,4 тисячі, що в 2,2 рази більше, ніж у лютому.

Також спостерігалося зменшення зайнятих, оскільки деякі переселенці виїхали за кордон, а також через бойові дії та окупацію окремих областей багато людей залишилися без роботи [38].

Безробіття стало потужним фактором, який негативно впливає на доходи населення. Аналіз даних про безробіття за методологією Міжнародної організації праці від 1991 до 2021 року показує значні коливання рівня безробіття від 1,9% в 1991-1992 роках до 11,7-11,9% в 1999-2000 роках. З 2014 року кількість безробітних становила від 8,8% до 9,3%, з серйозним перевищенням серед молоді віком до 25 років, де цей показник становив 19-20%. На кінець 2021 року було зареєстровано 1674,2 тисячі безробітних осіб з рівнем безробіття 9,9%.

Після російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, курс гривні до долара США став своєрідним індикатором стабільності національної економіки. У липні 2022 року Національний банк України був змушений провести девальвацію гривні приблизно на 25%, з метою зменшення тиску на валютні резерви, відновлення зовнішньої конкурентоспроможності країни, збільшення бюджетних надходжень та збалансування офіційного та некерованого курсів (курсу «чорного ринку»).

У той же час фактори інфляції, викликані зменшенням попиту, залишаються пригніченими. Зменшення реальних доходів населення та масове безробіття призводять до скорочення споживчого попиту та реального ВВП. Крім того, близько 500 тисяч чоловік було мобілізовано до Збройних Сил України, що обмежує їх участь в економічному житті країни та знижує загальний попит [9].

Російська агресія та повномасштабна війна в Україні, супроводжувана окупацією українських територій та активними бойовими діями, призвела до серйозного скорочення національної економіки та зниження ВВП. Закриття підприємств та скорочення робочих місць, зростання вимушеної неповної зайнятості та безробіття, а також зменшення заробітної плати призвели до зниження доходів населення. Це призвело до поширення бідності та зубожіння серед широких верств населення. За даними ООН, кількість бідних дітей в

Україні збільшилась на півмільйона через війну.

Міжнародні організації та уряд України розробляють різні прогнози щодо подальшого падіння національної економіки та рівня бідності. Згідно з найгіршим прогнозом Програми розвитку ООН, якщо війна триватиме ще протягом наступного року, рівень бідності українського населення може досягти 90,5%, при цьому 28% можуть опинитись у високому ризику повернутися до крайньої бідності, а 62,5% перетнуть межу бідності.

Щодо прогнозів щодо ВВП, Світовий банк прогнозує його зниження на рівні 3,3%, Oxford Economics – 2,5%, Dragon Capital – 5%, Concorde Capital – 7%, CFO Club – 8,48%. Щодо інфляції, Міністерство економіки прогнозує її найвищий рівень у 2023 році на рівні 28%, а найнижчий прогнозується на рівні 18% за даними Dragon Capital та Сенс Банку [13].

Дефіцит електроенергії може спричинити подальше зростання споживчої інфляції, а вітчизняні експерти прогнозують темпи падіння реальних доходів населення на 15-20 відсотків, що менше, ніж темпи падіння реального ВВП. Таким чином, реальне скорочення доходів може скластися від 20 до 30 відсотків.

Підтримка та відновлення власної економіки національного рівня, а також подолання соціальної нерівності, визнаються як недосяжні без активної участі в міжнародних фінансових ініціативах. Згідно з даними Національного банку України за 2022 рік, зовнішні партнери надали країні близько 32 мільярдів доларів США, що дозволило уряду забезпечити фінансування ключових секторів, таких як освіта, охорона здоров’я, а також забезпечити роботу владних структур і соціальний захист громадян. Велика частина цих коштів була надана у вигляді кредитів, що призвело до збільшення державного боргу протягом року. Уряд на 2023 рік планує уникнути необмеженого використання емісійного фінансування, яке застосовувалося в 2022 році, проте складні економічні умови залишаються актуальними.

У ситуації, коли країна переживає важкий період, збереження та розвиток людського потенціалу стає надзвичайно важливим завданням. В цьому контексті належить надавати підтримку розвитку внутрішньої економіки, зосереджуючи

увагу на галузях, які можуть стимулювати інноваційну діяльність та технологічний прогрес. Зокрема, сфери інформаційних технологій та освіти мають великий потенціал у цьому контексті. Завдяки можливостям дистанційної роботи та акценту на розвиток людських ресурсів, ці галузі менш чутливі до географічних та ресурсних обмежень [15, с. 95-97].

Незважаючи на скорочення діяльності ІТ-компаній на внутрішньому та міжнародному ринках, вони продовжують активно розвиватися, створюючи продукцію та забезпечуючи експорт ІТ-послуг, що сприяє фінансовій стабільності країни. Ця галузь може стати основою для модернізації інших секторів економіки, промисловості, транспорту, будівництва і т.д., що сприятиме збільшенню зайнятості та доходів населення. У сфері освіти, зокрема в закладах вищої освіти, необхідно активно підвищувати якість навчання майбутніх фахівців у сфері цифрових технологій, великих обсягів даних та навичок управління інформацією для підготовки до ефективної участі в цифровій економіці.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження на тему «Структурні та соціальні аспекти бідності в Україні» дозволило детально проаналізувати сутність, характеристику та причини виникнення бідності в країні. У рамках роботи було розглянуто кілька ключових аспектів, що мають безпосередній вплив на рівень життя українського населення та розподіл майна. Наведемо основні висновки, отримані в результаті дослідження.

По-перше, аналіз показників бідності з використанням інтегрованих підходів виявив, що бідність в Україні є комплексним і багатогранним явищем. Виявлено, що основними причинами бідності є економічна нестабільність, безробіття, низькі доходи населення, а також соціальна нерівність та недосконаліть державних соціальних програм. Важливо відзначити, що економічні кризи, інфляція та низька ефективність державних інституцій значно погіршують ситуацію.

По-друге, вивчення масштабів бідності та рівня життя серед українського населення показало, що значна частина громадян стикається з труднощами в задоволенні базових потреб, таких як харчування, житло, охорона здоров’я та освіта. Це, у свою чергу, негативно впливає на загальний розвиток суспільства та економіки країни. Також було виявлено, що бідність має регіональні відмінності, причому деякі регіони України мають вищий рівень бідності, що вимагає цільових регіональних політик.

По-третє, структурний аналіз розподілу майна в Україні вказує на існування значних диспропорцій, які ще більше загострюють проблему бідності. Високий рівень майнової нерівності свідчить про необхідність проведення ефективних реформ, спрямованих на більш справедливий розподіл ресурсів та підвищення соціальної справедливості. Нерівний доступ до ресурсів і можливостей створює умови для соціальної напруженості та перешкоджає сталому розвитку.

Соціально-економічні стратегії вирішення проблеми бідності в сучасній

Україні повинні включати комплексні заходи. Перш за все, необхідно забезпечити підтримку найуразливіших верств населення через цільові соціальні програми та допомогу. Створення нових робочих місць і стимулювання підприємницької діяльності сприятимуть зниженню рівня безробіття. Підвищення рівня освіти та кваліфікації громадян є ключовим чинником, що дозволить покращити конкурентоспроможність на ринку праці.

Крім того, необхідно удосконалити систему соціального захисту, забезпечивши її ефективність та адресність. Важливим є також реформування податкової системи для зменшення податкового навантаження на малозабезпечені верстви населення і збільшення прогресивного оподаткування. Залучення міжнародних організацій та використання їх досвіду можуть стати додатковими важелями для покращення соціально-економічної ситуації.

Загалом, проведене дослідження підтверджує необхідність подальшого вивчення та вирішення проблем бідності в Україні через комплексний підхід, що включає економічні, соціальні та політичні заходи. Лише за умови скоординованих дій на всіх рівнях можливо досягти суттєвих змін у боротьбі з бідністю та покращенні рівня життя українського населення. Реалізація зазначених стратегій сприятиме не лише зменшенню рівня бідності, але й зміцненню соціальної стабільності та економічного зростання в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабак І.М. Бідність в Україні: методологічний аспект / І.М. Бабак // Стратегія розвитку України: соціологія, економіка, право. – 2008. – № 1/2. – С. 201-204.

2. Бабич Л.М. Аналіз інструментів міжнародних організацій, спрямованих на розв'язання проблеми бідності в Україні та світі. 2016. – Вип. 2. – С. 236. URL: http://market- infr.od.ua/journals/2016/2_2016_ukr/48.pdf.

3. Буравський, О., & Власюк, І. Боротьба проти безробіття: історичний досвід волині періоду НЕП. Сторінки історії, 2023. (56).

4. Варвус С. А. Вимірювання рівня бідності: аналіз наявних підходів / С. А. Варвус // Економіка. Податки. Право. – 2016. – № 6. – С. 26-34.

5. Вербицька І.С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. Український економічний часопис. 2023. Вип.1. С.5-10.

6. Вітер В. Перспективи подолання бідності та зростання добробуту населення України / В. Вітер // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 6. – С. 18-26.

7. Гладун О. Методологічні підходи до визначення критеріїв бідності і запровадження моніторингу бідності в Україні / О. Гладун // Статистика України. – 1998.– № 2. – С. 14-18.

8. Давиденко Г.В. Проблеми і завдання педагогічної науки України: аксіологічний підхід / Г.В. Давиденко, Д.В. Чернілевський // Креативна педагогіка. - 2014. - Вип. 9. - С. 20-26. 47

9. Данилишин Б. Інфляція у листопаді: Зубожіння та масове безробіття серед основних чинників // Еспресо. URL: https://espreso.tv/inflyatsiya-u-listopadi-zubozhinnya-ta-masovebezrobittya-sered-osnovnikh-chinnikiv

10. Демографічні фактори бідності / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2009. – 184 с.

11. Держава компенсувала підприємцям 147 млн грн за працевлаштування понад 13 тисяч переселенців // Міністерство економіки України. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2ada85fa-

18e8-4cc5-a3cc-5fc9ed17b24f&title=DerzhavaKompensuvalaPidprimtsiam147-MlnGrnZaPratsevla shtuvanniaPonad13-TisiachPereselentsi

12. Євдокимова В. В. Теоретико-методологічні та програмно-технологічні складові регуляції бідності в Україні : автореф. дис. к. соц. н. : спец. 22.00.01 «Теорія та історія соціології» / В. В. Євдокимова – Запоріжжя, 2010. – 16 с.

13. Заражевська С. Назад у 90-ті? Економіка України може втратити до 50%. Чи означає це, що українці збідніють удвічі // Forbes. URL: https://forbes.ua/inside/nazad-u-90-ti-ekonomikaukraini-mozhe-vtratiti-do-50-chi-oznachae-tse-shcho-ukraintsizbidniyut-vdvichi-29042022-5740

14. Зіяєв Дж. А. Теорія і практика боротьби з бідністю в сучасному суспільстві / Дж. А. Зіяєв // Економічні науки. 2013. № 3 (100). - С. 59- 62.

15. Капінос, Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. 2023. (1), С. 93–103.

16. Кифяк, В. & Лесько, Н. Соціально-економічний аналіз безробіття в Україні. Економіка та держава, 2019. № 1. С. 100–103.

17. Коваленко Н.В. Консолідація суспільства як запорука подолання бідності / Н.В. Коваленко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ, 2011. – № 2. – С. 149-153.

18. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан. Монографія. К.: Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ, 2002 – 124 с.

19. Мельниченко О.А. Про співвідношення категорій «запобігання бідності» і «подолання бідності» та їх використання у межах державної політики боротьби з бідністю / О.А. Мельниченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. : у 2 ч. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ»Магістр», 2006. – № 2. – Ч. 1. – С. 339-347.

20. Мінфін. Мінімальна зарплата в Україні. 2024. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/

21. Мінфін. Прожитковий мінімум в Україні 2024. URL:

https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/

22. Національна доповідь «Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010» // Міністерство економіки України. – К. – 2010. – 107 с.

23. Національна онлайн-школа для підприємців. Запрошуємо бізнес взяти участь в опитуванні. URL: https://thedigital.gov.ua/news/natsionalna-onlayn-shkola-dlya-pidpriemtsiv-zaproshuemo-biznes-vzyati-uchast-v-opituvanni

24. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень України. URL: www.idss.org.ua.

25. Плотніков О. В. Проблеми оптимізації взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. пр.] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Ін-т міжнар. відносин. – К. : [б. в.], 2004. – Вип. 46. – Ч. І. – С. 21–25.

26. Поглиблення нерівності в доходах населення в умовах збройної агресії проти України, 2024. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pohlyblennya-nerivnosti-v-dokhodakh-naselennya-v-umovakh-zbroynoyi

27. Прилипко, Р. Матеріальне забезпечення безробітних в УСРР у 1920-х рр. Історичні і політологічні дослідження, 2020. № 1 (66). С. 53–67.

28. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності / І. В. Приходько: зб. наук. пр. 2018. № 1 С. 528-532.

29. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності» // Наказ МСП № 629 від 8.10.2012.

30. Про стратегію подолання бідності: Указ від 15 серпня 2001 р. № 637/2001 // Урядовий кур'єр. – 2001. – 18 серпня. – С. 10.

31. Реальні доходи українців з лютого до грудня впали на 21 % – ЦЕС // UA-Retail.com. URL: https://ua-retail.com/2022/12/realnidoxodi-ukra%D1%97nciv-zlyutogo-do-grudnya-vpali-na-21-ces/

32. Рибальченко К.О. Удосконалення механізмів співпраці України із Світовим банком // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ

33. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л. М. Черенько. — К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. — 428 с.

34. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії подолання бідності» від 16 березня 2016 року №161-р-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2020-%D1%80.

35. Сміт А. Теория нравственных чувств / А. Смит. – М.: Республика, 1997. – 351 с.

36. Соколенко Є. Рівень бідності в Україні зросте удесятеро – Світовий банк дав невтішний прогноз // УНІАН. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/riven-bidnosti-vukrajini-zroste-udesyatero-svitoviy-bank-dav-nevtishniy-prognoz12013236.html

37. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami.

38. У 2022 році кількість безробітних може сягнути 5 мільйонів осіб – проєкт бюджету // Судово-юридична газета. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/250064-v-2022-godukolichestvo-bezrabotnykh-mozhet-dostich-5-millionov-chelovekproekt-byudzheta

39. Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / [за заг. ред. Ю. Г. Рубана]. – К.: НІСД, 2009. – 655 с. 37

40. Україна: Концепція партнерства з країною на 2017-2021 фінансові роки. Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація. Документ Групи Світового банку. Звіт 114216-UA. URL: file:///C:/Users/6476f/Downloads/114516-UKRAINIAN-PUBLIC-WBUkraineCPFUKR.pdf.

41. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.

42. Урсакій Ю. А. Еволюція феномену бідності у країнах пострадянського простору / Ю. А. Урсакій // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2011. – № 19. – С. 183-188.

43. Чала Н. Нерівність доходів, бідність та суспільний добробут України / Н. Чала, О. Гуменна, Г. Харламова // Збірник матеріалів тез науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Громадське здоров'я: проблеми та перспективи розвитку». URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14811/Chala_Nerivnist_dokhodiv_bidnist_ta_suspilnyi_dobrobut.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

44. Чуприна О.О. Соціальна нерівність і бідність в Україні / О.О. Чуприна // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – №2 (5). – С. 57-66.

45. Як змінилися виплати пенсіонерам у 2022 році. Слово і Діло: веб-сайт. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/infografika/suspilstvo/yak-zminylysya-vyplaty-pensioneram-2022-roczi

46. Як змінювався рівень бідності в Україні: аналіз від Світового банку, 2024. URL: https://pon.org.ua/novyny/10337-yak-zminuvavsia-riven-bidnosti-v-ukraini-analiz-vid-svitovogo-banku.html

47. Aasland A. Ethnicity and social exclusion in Estonia and Latvia / A. Aasland, T. Flotten // Europe – Asia Studies. – 2001. – Vol. 53. – № 7. – P. 1023- 1049.

48. Castel R. From dangerousness to risk / R. Castel // The Foucault effect: studies in governmentality. – London, 1991. – P. 281-298.

49. Stakhov Alexey, Aranson Samuil. «Golden» Fibonacci Goniometry, FibonacciLorentz Transformations, and Hilbert's Fourth Problem. Congressus Numerantium, 193. – 2006. – P. 119-156.

50. The World Bank. URL: //databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SI.POV.GINI&country

51. Townsend P. Poverty in the United Kingdom. Berkeley: Univ. Of California, 1979. P. 31.